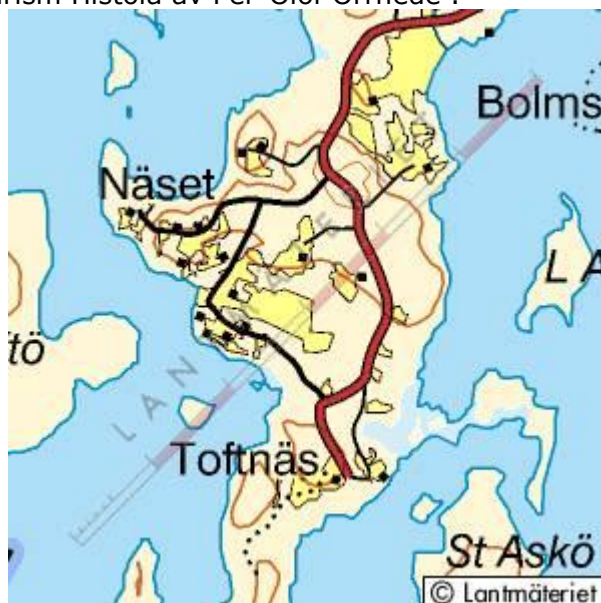

Toftnäs - vacker sätesgård med stilig ägarlängd

Ur Forshedabygden Kultur & Turism Historia av Per-Olof Orrhede .

Få herrgårdar har ett så vackert läge som Toftnäs - längst ut på en långsträckt halvö ut i sjön Bolmen och vid en vik av den. Det attraktiva läget borde ha avspeglat sig i en intressant ägarlängd och så blev också fallet. Ägarlängden upptar åtskilliga stormän.

Enligt en legend använde de från Hervararsagan berömda Bolmsövingarna med Angantyr i spetsen viken vid Toftnäs.

1339 Den 21 maj undertecknar riddaren och riksrådet Gustaf Nilsson Bjelke ett brev på Toftnäs, men om han hade Toftnäs som sätesgård är ovisst. Herr Gustaf var hövitsman i Varberg och dit levererade han också den skatt han utmätte i Finnveden. Han dog senast 1342.

1364 Peter Porse är en intressant man som detta år skriver sig "*in Toftnäs*". Möjligen hade Peter Porse fått Toftnäs överförd till sig genom arv efter sin mor, som troligen var dotter till Gustaf Nilsson Bjelke !

En synnerligen orolig tid. Tre kungar stred vid denna tid inbördes i Småland: den av stormännen från Tyskland 1364 inkallade och valde svenske kungen Albrekt, den norske kungen Håkon, gift 1363 med Margareta, danske kungens dotter, senare unionsdrottning, och Håkans fader Magnus Eriksson, som regerat i Sverige-Norge sedan 1319 men nu trängts tillbaka till Västsverige. I de långvariga inre stridigheterna, inte minst i Småland, kämpade Peter Porse för kung Magnus. Han blev tillfångatagen av Albrekts styrkor och tvangs friköpa sig dyrt. Vid denna tid byggdes fogdeborgarna Piksborg vid Bolmens sydligaste spets och Trolleborg i Ed. Nära Toftnäs' bostadshus finns grundmurar till vad som kan ha varit en medeltida borganläggning. Denna kan möjligen ha byggts genom Peter Porses försorg för befolkningens skydd under denna oroliga tid på 1360-talet. .

1379 Genom byte med Peter Porse kom en av rikets stormän, storjordägaren och rikets drots Bo Jonsson Grip i besittning av Toftnäs. Gården stannade därefter i den Gripska släkten i omkring 100 år.

1482 Gården pantsättes av Eggert Krummedike till Gustaf Olofsson Stenbock på Toftaholm. Stormannen Eggert Krummedike hade kommit i besittning av Toftnäs genom sitt äktenskap med Ramborg Matsdotter Lilje, änka till den sista ägaren av Gripska släkten, Bo Jonsson Grips sonson Bo Knutsson. Herr Eggert hade säkert annat att göra än att beundra utsikten från Toftnäs. Han hade egendomar på båda sidor om gränsen mot Danmark, vilket skapade ständiga problem för honom.

1491 Eggert hade överlevt Ramborg Matsdotter och gift om sig. Efter hans död sålde änkan 1491 såväl Toftnäs som andra gårdar i Dannäs, Forsheda och Fylleryd till riksföreståndaren Sten Sture d ä. Senare kom Toftnäs och annat ur Sten Sture d ä köpegoods i Gustav Vasas och Kronans ägo.

1530 Toftnäs övergick 8/6 enligt dokumentet i Toftnäsarkivet nr 544 från kronan till Arvid Drake på Hamra genom byte mot vederlag i Södermanland.

1551 Toftnäs bytes tillbaka till kung Gustaf Vasa mot gods i Skånings härad och förlänades sedan av kungen 1572 enligt kungligt brev till Per Jonsson på Gavlö. Under året 1564 passerade två gånger den danska armén genom Forsheda, Torskinge och Dannäs, men det finns inga noteringar om att danskarna hotade Toftnäs.

1585 En välkänd ryttare under Carl Gustafsson Stenbocks befäl, Tönnes Hansson, är innehavare till Toftnäs.

1620 I början av 1600-talet hade Toftnäs ingått i hertig Johans av Östergötlands arv, men bortbyttes 14/4 1620 till Johan Henriksson Reuter mot vederlag i Bredaryds och Markaryds socknar. Den nye ägaren ägde redan Bestorp i Forsheda. Ett nytt säteri står färdigt i Toftnäs 1631.

1640 Toftnäs som hittills varit kronogods blir nu frälsegods. Johan Henriksson Reuters sätesgård är dock inte Toftnäs utan Bestorp i Torskinge.

1644 Herr Johan avlider och hans dotter Virginia Reuter ärver Toftnäs. År 1683 var mangården "*passabelt bebyggd, så att den kan motsvara ägarens villkor*". Toftnäs saknade nu underlydande och hade en nedgångsperiod. Virginia bodde heller inte här utan på Bolmsnäs. Virginia avled 1688 och för att vidmakthålla Toftnäs karaktär av frälsegods måste arvingarna sälja två hemman i Näshults socken.

1696 Virginias sonhustru Anna Kyle (d 1702) pantsätter 1696 Toftnäs för 600 daler silvermynt till Johan Dreffling (d 1701), som 1700 köpte gården för 2037 daler SM.

1704 Johan Drefflings bror Daniel (d 1723), adlad Lilienberg med titeln häradshövding, köper mitt under Karl XII:s krig år 1704 egendomen av brodern. Han äktar 1706 sin andra fru Christina Margareta Stiernclou (d

1767 !) och skänker henne Toftnäs som morgongåva. Strax efter Daniel Lilienbergs död 1723 brann Toftnäs huvudbyggnad ned och återuppfördes aldrig. I stället användes flyglarna. De fyra sönerna, som nådde vuxen ålder, var alla födda på Toftnäs. Daniels maka Christina Margareta blev förtjust i Toftnäs, behöll gården och bodde där livet ut.

Bland ägarna under senare tid kan nämnas C M Palmqvist (se nedan), Wibeck och August Svensson (på 1940-talet).

Palmgren var där och hittade de möjliga källdokumentet. Källorna till ägarlängden finns mestadels och om inte annat anges i de två arkiven Toftnäsarkivet och Lillienbergiska arkivet, båda nu förvarade i Stifts- och landsbiblioteket i Växjö. Smärre delar av Toftnäshandlingarna finns också i Nordiska museet, RA och Kulturen i Lund. De båda arkiven innehåller huvuddelen av ett på sin tid sensationellt fynd på Toftnäs. En stor mängd äldre handlingar om gården hade länge saknats och ingen visste var de fanns. Den ständigt under 1870- och 80-talen med forntidsundersökningar i Västbo och Östbo aktive prästen L F Palmgren fick i mitten av 1870-talet till sin glädje höra att arbetarna använde åldriga dokument runt lunchsmörgåsarna och förstod att han var herrgårdens försvunna handlingar på spåren. "Oförmodat", alltså av en slump, lyckades också Palmgren till slut återfinna hela återstoden av de gamla handlingarna inne i en "dagsverksstuga" ! Därinne, i ett olåst skåp, fann han möjliga pappersbuntar innehållande rättegångshandlingar, lösa papper och brev från 15- 1700-talen ! Dessa dokument finns nu restaurerade och bevarade i de ovan nämnda arkiven, främst i Växjö.

Palmgren var här ! Prästen L F Palmgren var en eldsjäl värd ett eget kapitel i Västbos arkeologiska historia. Överallt finner man spår efter hans sökande verksamhet. Vid ett tillfälle på 1970-talet i Västbo frågade jag ägaren till en gård, om det funnits något att ta vara på i hällkistan på hans ägor. "Ja", sa han "Palmgren var här och tog en döskalle med sig !". Men Palmgren var ingen tjuv. Allt han fann av historiskt-arkeologiskt värde sände han till Stockholm och bifogade en noggrann rapport över fyndet. Hans rapporter till Statens Historiska museum från Västbo har sammanställts och kan av forskaren lånas genom biblioteken eller köpas som kopior.